

Do leta 1867. in 1869. je imela edino le c. kr. založba na Dunaji privilegij, izdovati šolske knjige. Zato se pa nij prej čulo, da bi bil zasebnik šolsko knjigo spisal in jo založil. Med Slovenci je bil taka hvalevredna izjema le marljivi g. Praprotnik, ki je že l. 1852. izdal „Spisje za slovensko mladino“, šolsko knjigo, ki je že 4. natis doživela. Od istega pisatelja smo 1869. l. dobili „Slovensko slovnico za prvence“, ki je ena prvih za splošno rabo v ljudskih šolah dovoljena.

Kakor nam katalog c. kr. založba šolskih knjig od 1881. l. kaže, imamo za naše šole iz te zaloge na razpolaganje: 7 knjig za veronauk, 5 za slovenski jezik (4 čitanke in 1 slovnico), 4 knjige za nemški jezik, 5 računic in 3 knjige (Ponovila) za ponavljevalne šole, skupaj torej 24 del. Zadnji čas 1880. — 1881. l. je prišel na svitlo „Slovenski abecednik“ in „Slovensko-nemški abecednik“, ki sta ga sestavila učitelja v 2. mestni šoli v Ljubljani A. Razinger in A. Žumer in njune „stenske table“.

(Konec prih.)

Novice

pa

Dr. Janez Bleiweis.

VIII. 1850. „Leto 1848 je veliko obljubilo, leto 1849 je malo tega spolnilo, Bog daj! de bi iz težav in kervi pretečeniga časa o novim letu razcvetela oljka miru in sprave med vsimi narodi avstrijskiga cesarstva, in de bi kraljevala živa ljubezin med tronam in ljudstvam! Le v miru rodijo vednosti bogat sad! le v miru obdeljuje kmetovavec veselo svoje polje in pričakuje z lahkim sercam gotovih pridelkov; v miru obertnost in kupčija srečno napredujete, in jezéro in jezéro glav in rok skerbí za bogastvo dezele, ki se ji odtegnejo o potrebi krivavih vojsk... Novo leto bo rodilo deržavni zbor, še poprej pa deželne zборе, in vstanovitev novih srenj, ktere so korenina vstavne vlade... Bog daj! de bi vlada in ljudstva razumele imenitni klic noviga leta, v katerim ima beseda vstave še le mesó postati.“

Tako milo je pisal dr. J. Bleiweis v prvem sostavku „Misli o novim letu“ osmega tečaja, v katerem je posebej priobčil na pr.: „Zdravila zoper kevžeh in prisadno pljučnico konj. Snaženje živine. Začetek kovaške in živinozdravilske šole. Smoliko konj ozdravljati. Podučenje, kako naj se bolniku streže, ki je na vročinski bolezní — legarju — zbolel. Pomenki v kmetijskih rečeh. Ali je prav zdravi živini na spomlad pušati. Nekteri nar imenitniši pripomočki za povzdigo kmetijstva. Kdo sme bolno živino ozdravljati. Od garij in lišajev pri živini. Kako se ravnati, če človeka griža napade. Kjer je kolera, ne pite noviga vina (mošta). Kako naj kmetovavec ravná, de svojo govejo živino kuge obvarje. Kaj so zbornice za kupčijstvo, obertnijstvo in rokodelstvo? Kaj je njih namen, in kako se imajo vstanoviti? Novi stan kmetijskih družb v našim sedanjim vstavnim cesarstvu. — Spomin popotovanja po Štajarskim in Gorenskim. Spomin na Gradec. — Nektere besede o volitvi županijskiga odbora v Ljubljani itd.“ —

Spisovaje in napovedovaje veliko delo „Živinozdravništva“ je spregovoril tu in tam o samoukih, ki se pečajo z ozdravljanjem živine. Pa — „če se mora čevljar, kolár, úrar, in vsak rokodelc iz perviga učiti začeti, ako hoče dober mojster postati, in ne mojsterskaza, bo vsak previden človek lahko spoznal, de tudi živinozdravilstvo podúka potrebuje, ker je živinsko truplo prečudna mašina, ktera se mora na tanjko v opravlilih poznati. Le podúk iz perviga, potem pa skušnja delata praviga mojstra v zdravništvu; sama učenost brez skušnje je puhla vednost, — sama skušnja brez po pod-

uku razjasnjene glave je pa slepo poskušanje tje v en dan na dobro srečo, slepi kokoši enako, ki tudi véasih kakšno zerno najde" (str. 98). Razun prekornostnih in primernih ogovorov v družbi kmetijski in v šoli živinozdravniški je njegovih tudi v tem tečaju več manjših drobtinic in skušenj kmetijskih in obrtnijskih.

Kakor v kmetijskih in obrtnijskih, tako je moder sovetnik bil Bleiweis tudi v županijskih in državnih rečeh svojim rojakom. „Mnogim bravcam, ki so še le o novim letu Novice ali sploh slovenske časopise brati začeli, povemo, de kronovina, vstava . . . Ker rabijo tudi drugi Slovani to besedo, čeravno v moškim spolu (ustav), smo jo tudi mi na Slovenskim vpeljali pa v ženskim spolu, tedaj pravimo in pišemo vstava, pa ne ustava, ker v in u pri nas na Slovenskim ni edino; — vstaviti pomeni einsetzen, — ustaviti pa aufhalten" (10). — „Če stare zgodovinske bukve naših starih očakov beremo, se bomo prepričali, kako imeniten je bil župan . . . Zdej, ko so soseske dobile po novi vstavni vladi zraven veči oblasti tudi pravico domačiga jezika nazaj, se spodobi, de se ptujih besed znebimo in se poprimemo spet dobrih starih domačih, in de častitljivi besedi župan spet tisto čast nazaj damo, ktero je po grajskih hlapcih izgubila (131) . . . Nekdanje soseske, občine (srenje) s svojimi „rihtarji“ so bile vse kaj družiga od sedanjih s svojimi župani, in kakor cesar vlada cesarstvo, kralj kraljestvo, knez knežijo, vlada — se vé de v primernim pomenu in obsegu — tudi župan s svojimi svetovavci županijo (155) . . . Če bi mi bili župan ali srenjski mož v kakšni soseski, bi si prizadevali svoje sosede podučiti, de bi v vsaki soseski 3 postave sosesčanje sami sebi dali: 1) vsak otrok se mora brati, pisati in rajtati učiti; 2) vsak hišni gospodar mora svoje pohišstvo zavarovati; 3) vsak, ki ima sadne drevesa, jih mora gosenc čisto otrebovati. Koliko dobička bi to prineslo soseski (83)! . . . Spoštovanje postav je prva dolžnost vsacimu državljanu, naj bo prost bajtar ali narvišji minister . . . Pošten časopis ne derži z nobenim stanam, naj bo ta ali uni — ampak on se derži le resnice, pravice, postave (220).

Mnogo premnogo truda mu je dajal Novičar iz Ljubljane in iz mnogih krajev. „Od več strani nam častiti bravci razodevajo želje, de bi, kakor imamo Novičarja za Ljubljano in Krajnsko deželo, ga napravili tudi za druge slovenske dežele, za Štajarsko, Koroško, Istrijansko, Goriško. Se vé de so nam dopisi tudi iz družih slovanskih dežel dragi" (132) . . . Na povabilo dohajalo mu je tolikanj dopisov, da je nekterokrat ponavljal vrednik: „Dobro in kratko! prosijo Novice, ki bi rade v vsakim listu svojim bravcam veliko povedale". — To leto se je delovati jelo vzlasti za slovenske šole, v slovanskem društvu itd. Razodel je „Odkritoserčne vošila zastran šolskih bukev v začetnih šolah po Slovenskim", o pravicah učiteljev in mežnarjev, o pristojnem zboljšanju njih stanú . . . „Iz mnogih skušinj se nam dozdeva, de nekterim ni prav, če se v Novicah od nekterih šol govori, od družih pa ne. Pa kaj morejo Novice zato? Saj smo prosili, de naj bi se nam od vsih dopisovalo. Če nekteri rodoljubi od te ali une šole kaj pišejo, in jo vneti zavolj lepiga napredka hvalijo, — naj se oglasé tudi drugi za druge! Tako bo sprejela vsaka svoje".

O Novicah in svojem vredovanju nasproti Kmetijski družbi in pravemu založniku, pa sploh o naših domačih stvareh, se je dr. Bleiweis izpovedal resnobno v spisku: „Lloydov dopisnik in njegova stranka". — Iskreno je poposil Krajnsko zgodovinsko družbo: daj zgodovino Krajnske dežele v slovenskim jeziku na svitlo! za priprosto ljudstvo, pripravno za berilo v ljudskih nedeljskih šolah po deželi (163) . . . — Pozorno je obračal se na porotne sodbe, na vradnije, ter poročal jim „Zastran pripravnosti slovenskiga jezika za sodnijske zapisnike", češ, „Novice niso nikdar prenapetiga in nemogočiga zagovarjale, in marsiktero reč, zavoljo ktere so bile one pred létam še križane, spoznajo zdej možjé, ki so nam bili takrat nasprotniki. Tudi to reč bomo mirno

in tako razsodili, kakor je ... Naj to odkritoserčno razjasnjenje tisti slavni gospodje presodijo, katerim je naloženo, vstavne ljudske pravice ravno tako varovati, kakor skerbijo, de se vradnikam nemogoče opravila ne nakladajo. Če kdo misli, de smo v tem razjasnjenju kaj napačniga terdili, prosimo, naj nam odkritoserčno odgovoré — pa le pošteno in z dokazi, ker le po ti poti se resnica razjasni, ne pa z natolcevanjem in čertentjem, ki je le orodje brezvestnih protivnikov slovenske ravnopravnosti“ (204). —

IX. 1851. „Družtvu slovenskimu vošim veselo napredovanje iz cele moči . . . Braveu Novičnemu iskrene članke itd.“ — v novem letu! Ti so res prihajali na svetlobo; iskreno so se množili pisavci pa tudi bravci. — V Slovenskem društvu so razun družih reči vže preteklo leto sestavili prvo slovensko čitanko za gimnazijo. Stvar to je vodil in nekoliko vredoval dr. J. Bleiweis, in sam v njej priobčil: „Življenje divjiga konja. — Kako si ribe gujezda delajo“. — Natisnjena z naslovom: Slovensko Berilo za prvi gimnazijalni razred. V Ljubljani 1850. 8°. str. 183. Natisnil in založil J. Blaznik — bila je to leto potrjena za šolsko rabo.

V Novicah je v devetem tečaju spisal ali poslovenil dr. Bleiweis na pr.: „Vodnik pri živinoreji našim gospodarjem in gospodinjam. Nova dacna ali mitna tarifa za vse dežele avstrijskiga cesarstva. Kmetijske vošila. Opomin kmetovavcam po Krajnskim, Štajarskim in Istrijskim. Premišljevanje o porotnih sodbah. Nekatere povestice od živinskih mazačev in mojstrov-skazov. Kaj je žabica pri goveji živini. Dopis iz Solnograda. Poljske pridige prof. dr. Stöckhardta. Natanjčein poduk, da tudi živina solí potrebuje, — da se živini solí dajati dobro splača, — in napeljevanje, koliko, kdaj in kako naj se ji sol daje. Pomočki zoper krompirjevo bolezin. Čigavo je blago, ki o povodnjih po vodi priplava in ga kdo vjame. Kako se pomanjkanju nastelje ubraniti. Hvala prešičje reje. Zdravilni svèt za zimo (zoper ozebljino rok ali nog). Velki zbor kmetijske družbe itd“. — Nekaj teh dal je na svetlo brez podpisa; tako premnogo manjših kmetijskih in živinozdravniških skušenj, obrtnijskih novic itd. —

Ker se mu je prijateljsko pridruževalo čim dalje tem več pomočnikov — pisateljev v Novicah, skladal je tem lože sam posebej knjige, in njegova 5. knjižica: Nauk murve in svilode rediti in svilo pridelovati. Po spisu doktorja in profesorja Fr. Ksav. Hlubek-a za Krajnsko deželo vredil dr. Janez Bleiweis, na svitlo dala Krajnska kmetijska družba. S podobami na štirih listih. V Ljubljani 1851 m. 8° str. 54. J. Blaznik. V dveh razdelkih: Sviloreja. Murvoreja. — Knjiga 6. pa je: Nauk zdrave in bolne kopita podkovati in kopitne bolezní ozdravljati. Spisal dr. Janez Bleiweis. Pervi del „Živinozdravništva“. V Ljubljani 1851. 8° str. 114. J. Blaznik. „Umen kovač sedanjiga časa ni in ne sme biti sirov rokodelec, pravi v uvodu, ampak on mora biti umetnik in zdravnik“. — Knjigo „Živinozdravništvo“ sta sklenila v VI — X delih spisati dr. Bleiweis in dr. Strupi. V naznanilu l. 9 pravi na pr.: „S to obširno in občekoristno knjigo, kakoršne dosihmal Slovenci, in kolikor nam je znano, tudi Slovani sploh še nimajo, se bo veliki potrebi vstreglo, ki se je razodevala povsod po tacih bukvah za živinozdravnike in zdravnike sploh, za kovače, živinorejce in za vsaciga kmetovavca. Priporočiti jo smemo tudi bukvarnicam vsih slovenskih županij. Nadjamo se poslednjič, da tudi slovensko slovstvo ne bo po nji nevedno pomnoženo, kar pa ne gré nam, ampak drugim možém soditi. Težko je bilo, po neobdelanih potih pervim hoditi, in o visocih vednostih tako pisati, da na eni strani véda (vednost) nikakoršne škode ne terpi, na drugi strani pa da so bukve tudi prostimu braveu razumljive“.

Slovensko društvo — kaj počnè v Ljubljani? — je kratek pa pomenljiv spisek (l. 5.), v katerem kaže dr. Bleiweis, da „društvo ne derží križama rok, in de je brez šuma v koristni delavnosti zapopadeno“. — Skrben za šole je spisal dr. Bleiweis

tudi resničen spis „Od ljudskih šol po slovenskih deželah“ (str. 80—91). — Ravno o šolskih stvaréh je na vgovor ministrov nekemu Slovencu: „Slovenci ničesar ne potrebujejo, ker se pri meni ne oglasijo. Pot željá je po uradijah, ne pa po časopisih“ — odgovoril v opombi: „Mi pa mislimo: naj bi slavnemu vstavnemu ministerstvu razodetje poštenih in odkritoserčnih časopisov v vsih rečeh razjasnenje bilo uradniških predlogov in nasvetov. Če so nasveti uradij v edinosti z vošili časopisov, zamore gotovo biti, de bo njegov sklep s hvalo sprejet. Ako pa so si vradniški nasveti navskriž z vošili odkritoserčnih časopisov, bo prav storilo, ako dvomljivo zadevo natanjko preiskati da, de resnico zvé. Tako bo sebi, pa tudi občinstvu vstreglo“ (str. 17).

Novice so se s svojimi tehtnimi in modro vbranimi sestavki in z Novičarjem svojim ljudstvu tolikanj priljubile, da so dobajali prošnjiki, naj se povekšajo in pomnožijo. „Po vsem Slovenskem rado brane in močno obrajtane Novice, ki so edini slovenski časopis, kterega najdeš v bajtici prostega kmeta, kakor na mizi gosposkega domorodca, bojo kmalo svoj 9. tečaj dokončale. Kako bo prihodnjič ž njimi? Premajhne so nam v njih obširnem zapopadku za sedanjí čas, ko se je novo življenje po Slovenskem vnelo. Naredíte jih večí, ali, kar bo večini še bolj všeč, dajte jih dvakrat v tednu na dan; radi plačamo nekaj več za-nje, vunder bi ne smela cena previsoko poskočiti. Naj bi prejemniki Novic ta moj nasvet prevdarili in svoje misli g. vredniku naznanje dali“ — pisal jim je prijatelj iz Celja (l. 48 str. 244). To se je prevdarjalo in potrdilo. — Tako se je vršila tudi razprava o jeziku in njegovih oblikah. Kratko, toda krepko je povedal v tem obziru svojo misel dr. Bleiweis (str. 45); iskreno nasproti zlobnim nagajivcem o slovenskem in občnem slovanskem ali edinem književnem jeziku (str. 224—5); določno vsem naročnikom pa l. 53 v „Slovo Novic za leto 1851“, kjer o tej reči pravi namreč:

„Jezik pišejo Novice slovenski, ker so slovenskimu narodu namenjene, in pisale ga bojo tudi prihodnje brez pristranosti oblik, kakor jim bojo g. pisatelji svoje spise iz mnogih krajev Slovenskiga pošiljali. Novice so, polagama stopaje, brez hrupa, brez sile, brez vojske naš sedanjí občji pravopis po Slovenskim vpeljale, in tako bojo s podporo rodoljubov, ako Bog da, še marsikaj doveršile v pravo vzajemnost in slogu, ne pa v tisto, ktera hoče slovenski jezik popolnoma zatreti in čudovito mešanico na njega mesto postaviti, ktera nikdar ne bo veljavnosti občeslovanskiga jezika dospela. Novice bojo pilile in gladile slovenski jezik kar bo moč, in ga marljivo množile z dobrim blagam svojih slovanskih bratov — ali častitljivi jezik slovenski bojo ohranile domačimu slovstvu, dokler ne pride občeslovanski na dan. Do tistiga še v prihodnosti skritiga časa ima vsak narod poglavno nalogo, svoj jezik izobraževati, in Bogme! tudi slovenski jezik je kakor vsak drug slovansk in morebiti še bolj tega izobraževanja vreden, ne pa da bi ga kot malovredno šaro na stran pahali kot nevedneža, da bi se v njem pisalo. Pervaki in nar slavniši slovenski pisatelji, ki še živé ali že v grobu počivajo, so bili in so z nami o tem edinih misel, in le ti, kterih dela slovó kot nar izverstniši slovenski zakladi, imajo veljavno besedo o tem, in njih pravilo je nam vodilo. Za dosego občeslovanskiga, ne pa za negodno kovstvo zopet noviga jugoslavenskiga jezika, bo Novicam vedno mar, in prihodnje leto bojo morebiti kakošne poskušnje v tem donášale, kterim pa nočejo nikakor višji cene prilastiti, kakor da naj se te poskušnje sprejmejo kot jezikoslovne drobtinice za poskušnjo, za prevdarek, za pretres, ne pa da bi v njem že pisali ali da bi celo mogočno zapovedovali rekoč: Da pišíte sedaj vsi tako, sicer ste protivniki vzajemnosti slovanske! . . . To zastran jezika . . . S terdno voljo neutrudljivo se tudi v novim letu pogaujati za blagor in za omiko slovenskiga naroda in jezika, vzamejo tedaj Novice za letos slovó od vsih svojih prijatlov in prijatlic. Z Bogam!“